

LJEPOTA I UKUS U FILOZOFIJI FRENSISA HAČESONA

SAŽETAK

U ovom radu autor želi da rasvijetli pojam ukusa i ljepote u filozofiji Frensisa Hačesona, koji se smatra jednim od vodećih britanskih filozofa. Hačeson je na jedinstven način razmatrao pojmove unutrašnjeg, moralnog i estetskog čula. Njegova filozofija se razvila pod jakim uticajem njegovih prethodnika, prvenstveno njegovog učitelja Lorda Šaftsberija, ali i pod uticajem Džona Loka. Od Šaftsberija je preuzeo ideju o estetskom čulu, a u pogledu metode ostao je vjeran Loku. On je svoju estetsku misao počeo sa razmatranjem osjećanja zadovoljstva i nezadovoljstva, a u okviru estetskih zadovoljstava razlikovao je unutrašnje (koje dobijamo iz jednostavnih ideja) i spoljašnje čulo (koje nam dolazi od kompleksnih ideja). Međutim, pojam ljepote bio je rezervisan za unutrašnje čula, te tako Hačeson razgraničava ljepotu od fizičke čulnosti i povezuje je sa subjektivnom svijesću tj. sa unutrašnjim, odnosno estetskim čulom. Takođe, baveći se pojmom ljepote, Hačeson se nezaobilazno dotakao i same umjetnosti i umjetničkih djela, da bi na taj način došao i do samog pojma ukusa. Smatrao je da nije svako pozvan da daje ocjenu umjetničkim djelima, već samo onaj koji posjeduje „dobro oko“ i „dobro uho“, odnosno „dobar ukus“. Međutim, standard ukusa nije isti za sve one koji sude o ljepoti umjetničkih dijela, te samim tim ne možemo posjedovati neki univerzalni ukus, dok je sam pojam ljepote univerzalan. Kroz ovaj rad autor će se dotaći i Hačesonovog moralnog učenja, gdje će biti govora o moralnom čulu i osobinama blagonaklonosti, koja je bezinteresna, te samoljublja i interesa.

¹⁷ Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet

danijela.milinkovic@ff.ues.rs.ba

Ključne riječi: unutrašnje čulo, estetsko čulo, moralno čulo, zadovoljstvo, nezadovoljstvo, ukus, standard ukusa, ljepota, umjetnost, umjetničko djelo, blagonaklonost, interes

BEAUTY AND TASTE IN FRANCIS HUTCHESON'S PHILOSOPHY

ABSTRACT

In this paper, the author wants to enlighten the concept of Taste and Beauty in the philosophy of Francis Hutcheson, who is considered one of the leading British philosophers. Hutcheson considered the concepts of inner, moral and aesthetic sense in a unique way. His philosophy was developed under the strong influence of his predecessors, primarily his teacher Lord Shaftesbury, but also under the influence of John Locke. He took the idea of aesthetic sense from Shaftesbury, and in terms of method he remained faithful to Lock. He began his aesthetic thought with consideration of feelings of pleasure and displeasure, and within aesthetic pleasures he distinguished internal senses (which we get from simple ideas) and external senses (which come to us from complex ideas). However, the concept of Beauty was reserved for internal senses, and thus Hutcheson distinguishes beauty from physical sensibility and connects it with subjective consciousness i.e. with internal, or aesthetic senses. Also, dealing with the concept of Beauty, Hutcheson inevitably considered both the art itself and the works of art in order to come to the very concept of Taste in this way. He believed that not everyone was invited to give an assessment to artistic works, but only the one who possessed “good eye” and “good ear”, in other words “good taste”. However, the standard of Taste is not the same for all those who judge the beauty of artistic works, and therefore we cannot possess universal taste, while the concept of Beauty is universal. Through this work the author will consider Hutcheson's moral teaching, where there will be talk about the moral sense and the features of benevolence which is non beneficial, and self-love and interest as well.

Keywords: inner sense, aesthetic sense, moral sense, pleasure, displeasure, taste, standard of taste, beauty, art, work of art, benevolence, interest

Frenis Hačeson je, po mnogim autorima, jedan od vodećih britanskih filozofa koji se bavio pojmom unutrašnjeg, moralnog i estetskog čula. On se smatra jednim od pokretača pravca u filozofiji poznatog pod nazivom škotsko prosvjetiteljstvo. On je bio učenik Lorda Šaftsberija, od kojeg je preuzeo tezu da čovječanstvo dijeli jednu zajedničku moralnu osnovu. Mada je poštovao svoga prethodnika, lorda Šaftsberija, on je ipak napravio otklon od njegove filozofije. Čitajući i Loka, on je poželio da pomiri svoja dva prethodnika, u pogledu različitosti po pitanju shvatanja moralnosti koje su imale različite kulture i narodi. Kod njega prepoznajemo veliki uticaj Šaftsberija, ali u mnogome i uticaj Loka. Kako Timoti Kostelo navodi, Hačeson je svoj rad okarakterisao kao odbranu filozofije Lorda Šaftberija, međutim, to ne znači da je time dugovao i neoplatoničarskom gledištu. „Hačeson svoj rad karakteriše kao objašnjenje i odbranu pokojnog Lorda od Šaftsberija. Iako Hačeson priznaje dug svome prethodniku, barem u početku, jer je ta naznaka u kasnijim izdanjima izbrisana – u praksi njegov pristup ne duguje neo-platonizmu, te se on osvrće na Loka i Edisona, koji su otvorili slična estetska pitanja.“ (Costelloe, 2013:21)

Kako Jensen tvrdi, Hačesonovu doktorinu o moralnom čulu jedino je moguće razumjeti, ako u obzir uzmemo i njegovu epistemološku poziciju. „U svojoj teoriji saznanja Hačeson teži da prati i razvija uputstva Lokovog empirizma i dopunjava ih sa kratkim referencama Šaftberijevog moralnog čula. ... Uprkos nekim zanimljivim stvarima koje Hačeson govori za moralno čulo, on nikada ne odustaje od svoje vjere u to da su sve jednostavne ideje stečene od osjećanja i refleksije.“ (Jensen, 1971:39)

Estetsko čulo

Prilikom razmatranja Hačesonove filozofske pozicije, očigledno je da on za njeno formiranje duguje dvojici svojih uglednih prethodnika. Šeftberiju duguje u onom dijelu kojem je nastavio da posmatra estetička i moralna pitanja, dok metodi njegovih razmatranja tih ideja i uticaja čula na našu refleksiju, duguje novom metodu razmatranja ideja (the new wave of ideas), koje je preuzeo od Loka. Kroz Šaftsberijevu filozofiju do njega su doprle ideje kembridžkih platoničara, tako da njegova estetska viđenja možemo smatrati sjedinjenjem empirizma i upravo tog engleskog platonizma, koji je bio veoma razvijen i poštovan. Inspirisan Šaftberijevim pogledima na estetske kategorije, on ide

dalje i ono za šta je njegov prethodnik smatrao da je Božansko ili Otkrovenje, on smatra da je to samo jedinstvo raznolikosti, vrhovno lijepo u svojim pojedinačnim oblicima. U tom kontekstu Kostelo navodi: „U Hačesonovim rukama, Šaftberijev princip reda i harmonije transformiše se u „uniformnost između vrsta“; ideja o unutrašnjem smislu postaje literarno rečeno kopija spoljašnjih čula; metafizička ideja o božanskom umu uzima se kao blaži oblik konačnog razloga zasnovanog na dizajnu.“ (Costeloe, 2013:22)

Hačeson je prvenstveno htio da da više pozornosti na pojmove kao što su ushićenost i nelagodnost ili zadovoljstvo i bol. Nadalje u svojim razmatranjima o zadovoljstvima on ih dijeli na dvije vrste: razumna i racionalna, gdje su razumna ona koja nam dolaze spolja, gdje osjećaj zadovoljstva ili nezadovoljstva ne zavisi od naše volje, koje proizvode određeni objekti koje mi možemo da volimo ili ne, ali nemamo nikakav interes za njih.

Međutim, sa druge strane, postoje neka zadovoljstva koja proizilaze iz naše refleksije, koje na ovom mjestu možemo označiti kao „estetska zadovoljstva“, jer je za njih potreban cijeli sklop naših duševnih moći da bi takav čulni utisak okarakterisali kao zadovoljstvo ili nezadovoljstvo. Naše estetsko zadovoljstvo nikada neće moći zadovoljiti jednostavne ideje boje ili zvuka, već refleksija o ljepoti koja je određena nekim redom, harmonijom i unutrašnjim osjetom. Zbog ovih stavova on razlikuje spoljašnje i unutrašnje čulo, gdje spoljašnje dobija informacije iz spoljašnjih jednostavnih ideja, a unutrašnje upravo iz kompleksnih ideja, koje proizvode estetsko zadovoljstvo. U prilog tome kaže: „...zadovoljstvo proizilazi iz jednakosti, reda, ugovora, imitacije; a ne iz jednostavnih ideja boje, zvuka ili iz načina protežnosti koja se posebno razmatraju.“ (Hutcheson, 2004: 8). Ovdje možemo prepoznati to da je Hačeson za razliku od svog učitelja Šaftsberija više okrenut prizemljenoj vrsti empirizma, što duguje, kako nam je poznato Lokovom uticaju i njegovom razlikovanju prostih i kompleksnih ideja.

Lokov uticaj ide dalje, te zadire i u polje epistemologije. Proste ideje mogu da proizvedu zadovoljstvo, ali to zadovoljstvo se nikako ne može porediti sa onim koje je proisteklo iz kompleksnih ideja. Rezultat kontemplacije i kombinacije kompleksnih ideja jeste „estetsko zadovoljstvo“. Opet, razgraničenje prostih ideja od onih kompleksnih jeste i antička tradicija, po kojoj proste ideje ne mogu da nam pruže zadovoljstvo, jer ljepota samo može da se tretira kao skup određenih kvaliteta koji djeluju kao jedna cjelina. Po

njemu, ideja ljepote nije jednostavna ideja koju možemo opaziti, ideja ljepote je samo proizvod čovjekove refleksije, koji proizvodi zadovoljstvo. Hačeson smatra da su svi ljudi sposobni da percipiraju razne ideje koje dobijaju iz spoljašnjeg svijeta preko svojih čula, ali samo je jedno čulo sposobno da razlikuje spoljašnje kvaliteta raznih objekata, od ideje ljepote i harmonije. U prilog tome on tvrdi: „Iskustva spoljašnjih čula ne daju nam zadovoljstvo ljepote i harmonije, koje će bez mnogo znanja zadovoljiti dobar ukus, ..., te takvu moć percepcije ljepote i harmonije možemo nazvati unutrašnjim čulom“ (Hutcheson, 2004: 24). Da bi potkrijepio ideju unutrašnjeg čula Hačeson dodaje i pojam dobrog ukusa, te navodi: „Jasno je iz iskustva da mnogi ljudi imaju zajednička značenja, savršeno čulo vida i sluha; oni odvojeno opažaju sve jednostavne ideje i imaju određena zadovoljstva; oni ih razlikuju jedne od drugih, jednu boju od druge, ili jaču ili slabiju nijansu boje... razlikuju dužinu i širinu svake linije i površine, mogu da čuju i vide na velikim razdaljinama; ali ipak neće imati ista zadovoljstva prilikom slušanja muzičkih kompozicija, u slikarstvu, arhitekturi, pejzažima prirode; ili je njihovo zadovoljstvo slabije nego kod drugih ljudi. Ovaj veći kapacitet primanja takvih priyatnih ideja mi obično nazivamo finom genijalnošću u ukusu; u muzici mi to nazivamo dobrim uhom.“ (Hutcheson, 2004: 23).

Ljepota kao proizvod subjektivne svijesti

Međutim, sposobnost percepcije ljepote rezervisan je samo za unutrašnje čulo, ali lepota se može javiti nezavisno od unutrašnjeg čula, kako Hačeson navodi, u pojedinim matematičkim teorema, geometriji, u nekim univerzalnim istinama: „Pojaviće se još jedan razlog, da ovu moć opažanja nazovemo unutrašnje čulo, gdje u nekim drugim situacijama, naša spoljašnja čula nisu mnogo uposlana, mi uočavamo neke vrste ljepote, koja u mnogim aspektima čulnih objekata, a koje prate neku vrstu zadovoljstva: takva lepota je ona koju opažamo u teoremama, ili univerzalnim istinama, u opštim uzrocima, i u nekim opsežnim principima akcije.“ (Hutcheson, 2004: 24).

Iz svega ovoga da se zaključiti da je Hačeson od početka svoje estetičke misli imao ideju da odvoji ideju ljepote od fizičke čulnosti, da je poveže sa subjektivnom svješću, tj. sa čovjekovim unutrašnjim, estetskim čulom. Ono što još karakteriše unutrašnje čulo, jeste njegova nezavisnost od volje, tj. da bi smo imali bilo kakvu

percepciju i doživljaj, nije nam neophodna volja, te zbog toga Hačeson karakteriše unutrašnje čulo kao ono koje je pasivno i u tom smislu navodi: „Ali neka se jednom za svagda posmatra da unutrašnje čulo više pretpostavlja urođenu ideju, tek onda spoljašnje. Obe sposobnosti su prirodne sile percepcije ili određenja uma da nužno posjeduju sposobnost primanja određene ideje iz predmeta koji se pojavljuje. Unutrašnje čulo je pasivna moć primanja ideja ljepote iz svih objekata u kojima postoji jedinstvo u raznovrsnosti.“ (Hutcheson, 2004: 67).

On smatra da ljepota ne može postojati sama za sebe, kao apsolutna. Već smo naveli da je vezana za unutrašnje čovjekovo čulo, stoga bilo bi besmisleno kada bismo je posmatrali kao nešto apsolutno ili lijepo samo po sebi bez ikakvog odnosa sa čovjekovom svijesću. Zbog toga što je ona prvenstveno vezana za subjekt i njegov doživljaj, možemo je, po Hačesonu, svrstati u sekundarne kvalitete. Tu ponovo uviđamo sličnost sa Lokom koji sekundarne kvalitete određuje na način da su oni uslovljeni odnosom prema našoj svijesti, jer nisu takvi sami po sebi. Ono što možemo nazvati osnovom postojanja lijepog, po Hačesonu, jeste svijest (Mind), odnosno estetsko čulo. Kad ne bi postojala svijest koja ima osjećaj za lijepo, ne bi bila moguća ni ljepota: „... i sada ako tu nemamo svijest sa osjećajem za lijepo da posmatra objekte, ja ne vidim kako bi se oni uopšte mogli nazvati lijepima.“ (Hutcheson, 2004: 27). Za njega, samo ljudska vrsta posjeduje svijest na koje objekti mogu da djeluju u smislu estetskog zadovoljstva, tj. samo čovjek posjeduje estetsko čulo, za razliku od životinja koje možda uživaju u nečemu što čovjeku neće pričinjavati nikakvo zadovoljstvo ili mu pobuditi osjećaj ljepote: „Ljepota je uvijek povezana sa čulom nekog uma i kada smo naknadno pokazali kako su objekti koje posmatramo lijepi, mislimo na njihovo slaganje sa čovjekovim čulom. Druge vrste životinja se mogu oduševljavati raznim čulnim objektima, koji čovjeku ne izgledaju lijepi i ne uzrokuju uzbuđenje, ... i šta se ljudima čini grubo i bezoblično, životinjama može predstavljati pravi raj.“ (Hutcheson, 2004: 28).

Hačeson se u svojim *Istraživanjima o porijeklu naših ideja ljepote i vrline* dotiče i umjetničkih djela. On smatra da svaka struktura koju susrećemo u djelima umjetnosti za osnovu mora imati ljepotu, koja se tu pojavljuje kao princip jedinstva te proporcije i njenih dijelova. On navodi: „Što se tiče umjetničkih djela, koja su vještačke tvorevine, moraju za osnovu imati ljepotu koja se pojavljuje u njima, te da ona predstavlja neku vrstu uniformnosti, jedinstva između proporcije i dijelova, te svakog pojedinačnog dijela, te

cjeline pošto postoje različite vrste proporcija i različite vrste uniformnosti, tako ima prostora i za raznolikost postojanja različitih fantazija, koje imamo u arhitekturi, baštovanstvu ili drugim umjetnostima, a koje nalazimo i kod drugih naroda; sve one imaju zajedničku osnovu, jedinstvo, a sastoje se od različitih dijelova.“ (Hutcheson, 2004: 41). Ovo se, kako Hačeson navodi, odnosi, kako na sva djela umjetnosti, tako i na sve vrste vrlina. Koliko umjetnost zahtijeva jedinstvo u različitosti, toliko i vrline moraju da budu dio svoga jedinstva.

Pored toga što je smatrao da je ljepota sekundarni osjet, on je smatrao da je ljepota i relativna. Relativna je u tom smislu u kojem se odnosi na neki um koji ga opaža. Hačeson smatra relativnim to što se u odnosu na prirodni objekat u spoljašnjem svijetu pojavljuje kao kopija originala. „Ako se prethodne misli tiču apsolutne ljepote kao fundameta, mi lako možemo shvatiti šta je relativna ljepota. Sva ljepota je relativna u odnosu čula i um onoga koji opaža, ali ono što zovemo relativno je ono što se na nekom objektu smatra imitacijom originalnog: i ovakva vrsta ljepote je zasnovana na usaglašenosti, ili neke vrste jedinstva između originala i kopije. Original je možda neki objekat u prirodi, ili neka veće uspostavljena ideja, kao što je ideja standarda, pravila, kojima popravljamo sliku te ideje, onda se to može smatrati kao dobra imitacija. ... Imitacija apsolutne ljepote može zaista u cjelini napraviti još ljepši komad, a još uvijek tačan. Imitacija može da bude i lijepa, ako originali i nisu u potpunosti.“ (Hutcheson, 2004: 42). Ovakav opis relativne ljepote jasno pokazuje da stepen ljepote zavisi od toga koliko je kopija datog originala tačna u odnosu na original. On smatra da je svaki umjetnik dužan da na što bolji način upozna original u svim njegovim aspektima, da bi što preciznije napravio njegovu kopiju. Ali, moramo napomenuti, da Hačeson nije želio da prednost samo pukom kopiranjem originala, već se tu radi o estetskoj reprodukciji i predstavljanju nekog objekta u prirodi. Nije neophodno da original posjeduje neku posebnu ljepotu, ali zbog toga postoji umjetnik koji će tu ljepotu podići na viši nivo, dati mu veću estetsku vrijednost, tj. uljepšati ga, prvenstveno zbog onih kojima će to djelo biti predstavljeno. Upravo ova teza da vrijednost umjetničkog djela zavisi od toga u kojoj mjeri je saglasna sa originalom, predstavlja i osnovni kriterijum prosuđivanja o kvalitetu umjetničkih djela. To znači da onaj koji ima „dobro oko“ ili „dobro uho“ tj. dobar ukus, jeste onaj koji je u stanju da procijeni uniformnost umjetničkog djela i podudarnost istog sa određenim objektom u prirodi.

Zbog svega navedenog Hačeson je gledišta da ne možemo posjedovati neki standard ukusa koji vrijedi za sve, jer ukus nikada ne može biti univerzalan, jer je univerzalan samo smisao ljepote, a ukusi su pojedinačni.

Iz svega gore navedenog jasno se ističe Hačesonova osnovna estetička misao, koja se sastoji u tome da se pojam lijepog i standard ukusa, iz objektivne sfere čovjekovog života premješten u subjektivnost, jer on prvenstveno smatra da ljepota i ukus zavise od uma koji ih percipira. (Costeloe, 2013: 29).

U slučaju apsolutne ljepote, a u prilog teoriji uniformnosti, Hačeson ističe da ovaj princip djeluje u tri oblasti: prva – kada su u pitanju oblici ili figure, stepen ljepote je proporcionalan određenom broju varijacija tog oblika. Tu on navodi primjer geometrijskih figura, da količina stranica neke geometrijske figure pojačava i njen stepen ljepote; druga – tu se on osvrće na prirodni svijet i smatra da je on lijep zbog svoje velike uniformnosti, te neograničenosti broja vrsta. Tu opisuje razlonikost prirode, životinja, biljaka i planeta; treća – ovdje se dotakao oblasti teorema, aksioma i univerzalnih istina u koje uključuje i filozofske istine. Za ove oblasti je karakteristično da su nezavisne od spoljašnjeg svijeta, ali mi ih jednako smatramo vrijednima i lijepima. Pod jednu univerzalnu istinu mi podvodimo sve ostale pojedinačne istine. (Costeloe, 2013: 25).

Pojedina umjetnička djela nisu doslovna kopija originalnog objekta u prirodi, ali korespondiraju sa njim. Hačeson ističe da nije neophodno da se čvrsto držimo originalnosti. Zaista, većina umjetničkih djela, koja se malim procentom oslanja na originale koje susrećemo u prirodi, može da probudi više zadovoljstva kod posmatrača. Međutim, smatra Hačeson, ovo nije razlog da umjetnici masovno odustaju od pravila apsolutne ljepote i jedinstvenosti, već samo pokušaj da se pokaže kako ponekad naš osjećaj za lijepo može biti i drugačiji ili da bude nadvladan nekom drugom vrstom ljepote.

Neophodno je napomenuti da ideja ljepote, iako univerzalna, sa sobom nosi uvijek osjećaj prijatnosti. Mnogi predmeti koji pobuđuju naša čula, uzrokujuće osjećaj neprijatnosti u nama. Hačeson u tom smislu ističe: „ ... možda je isprano razmotriti, da kao i drugi osjećaju koji nam pričinjavaju zadovoljstvo, takođe uzrokuju i bol, da osjećaj za lijepo ponekad u nama uzrokuje neslaganje sa drugim objektima i proizvodi bol. ... mnogi objekti su prirodno bez ukusa i zadovoljstva, u suprotnosti sa drugim koji su prijatni, kao mirisi, ukusi i neki određeni zvuci. ... Deformitet je samo odsustvo ljepote,

ili samo mali nedostatak ljepote koju očekuje određena vrsta. ... Naš osjećaj za lijepo će nam dati pozitivno zadovoljstvo, ali nikako pozitivnu bol ili gnušanje, koje izrasta iz razočarenja.“ (Hutcheson, 2004: 62).

Afirmacija moralnog čula

Kada je Hačesonova filozofska misao u pitanju nezaobilazno je pomenuti i njegovo etičko učenje, koji sa estetičkim dijeli istu metodu. Razmatrajući pitanja koja se tiču morala, njegova ideja je bila da pomiri zakone prirode sa spoljašnjim društvenim zakonima smatrajući da će poštovanje zakona izvršiti uticaj i postati snaga koja će podstaći transformaciju unutrašnje strukture čovjekove prirode, te na taj način pomiriti moralno čulo sa zakonima prirode. Naime, i Hačeson je kao i Šaftsberi bio oduševljen stoičkom filozofijom, pa se zbog toga i sam zalagao za očuvanje reda u prirodi negirajući različitosti koje dovode do narušavanja uspostavljenih prirodnih zakona.

Hačeson, takođe, kao i mnogi autori 17. i 18. vijeka, pravi distinkciju između strasti i naklonosti. Strasti se u mnogome razlikuju od ostalih osjećanja, na primjer zadovoljstva i bola, koji isto kao i naklonost, imaju izvor, takođe, u moralu. Hačeson pojam strast koristi da označi različite instiktivne tjelesne apetite, određene emocije ili osjećanja, a ne samo da da odredi količinu zadovoljstva i bola, što u osnovi predstavlja zadovoljstvo i bol, to jeste, osjećanja u strogom smislu. Ponekada se dešavalo da Hačeson pojam strast koristi i u sveobuhvatnijem smislu, ali u osnovi je taj pojam koristio da bi napravio razliku između pojma strast i pojma naklonost. (Jensen, 1971: 11).

Naklonost, kako smo rekli ima izvor u moralnom čulu, potvrdu ovoj Hačesonovoj tvrdnji nalazimo i kod Jensena Heninga koji navodi: „...pojasnimo šta tačno Hačeson misli pod pojmovima „naklonost“ i „strast“. Izraz „naklonost“, Hačeson koristi da da uključi: 1) želju i odbojnost; 2) određena druga osjećanja, kao što su radost, tuga, očaj. Ove afektivne osobine imaju jednu zajedničku karakteristiku, a to je činjenica da sve one zahtjevaju prethodnu percepciju zadovoljstva ili bola.“ (Jensen, 1971: 11). Prema Hačesonovom mišljenju, želja ili averzija proizilaze iz nekog promišljanja dobra ili zla, koje je potrebno podržati ili izbjegavati, dok promišljanje dobra uvijek proizvodi zadovoljstvo, a sa druge strane, zlo proizvodi bol. Jensen opisuje Hačesonovo poimanje

strasti na sljedeći način: „Kada zamislite da riječ strast označava nešto drugačije od osjećanja, tu se uključuje snažan brutalan impuls volje, ponekada bez bilo kakvog razlikovanja dobra, privatnog i javnog, prisutan je zbunjujući osjećaj i zadovoljstva i bola.“ (Jensen, 1971: 12).

Hačeson u drugom dijelu svojih *Istraživanja o porijeklu naših ideja ljepote i vrline*, počinje sa razlikovanjem moralnog dobra i moralnog zla. On navodi da moralno dobro i zlo ne možemo naći u prirodi u objektima, već je to, takođe, unutrašnje čovjekovo stanje. One aktivnosti ljudi koje mi karakterišemo kao dobre u suštini se oslanjaju na ono što smatramo kao dobro za čovječanstvo, ali i dobro u pojedincu. Ono postoji kao univerzalno, ali se tek realizuje u jednoj osobi i mi tada taj postupak nazivamo dobrim ili lošim. Kao što je to slučaj sa ljepotom koja se pokazuje u pojedinačnom, tako vrijedi i za moralno. Mi moramo posjedovati unutrašnji osjećaj za moralno dobro, jer „... ako ne posjedujemo moralno čulo, koje čini da naše racionalne akcije izgledaju lijepo ili deformisano..“ – navodi Hačeson, te prema njegovom mišljenju, nećemo biti u stanju da razlikujemo dobro od zla. Ovdje moramo napomenuti da Hačeson ne smatra da moralno čulo ima veći značaj od drugih čula, posebice unutrašnjeg čula za lijepo. (Hutcheson, 2004: 100).

Kao što ne moramo da posjedujemo nikakav interes da bismo nešto okarakterisali kao lijepo ili ružno, isto tako Hačeson navodi da i za postupke ljudi za koje kažemo da su dobri ili loši ne moramo da posjedujemo nikakav interes. On to objašnjava na primjeru vrline koju nazivamo blagonaklonost ili dobronamjernost (benevolence). Hačeson ove osobine dobronamjernosti i blagonaklonosti naziva i mirnim željama. Hening Jensen navodi da je Hačeson i samoljublje nazivao mirnom željom, mada je ono u suprotnosti sa blagonaklonošću. Ovakve mirne želje mogu na najbolji način da upravljaju strastima. (Jensen, 1971:13). Hačeson smatra da za nekoga možemo reći da je blagonaklon, ako posjeduje bilo kakav interes ili uživanje u svojim postupcima: „Ljubav prema blagonaklonosti isključuje lični interes. Nećemo nikada čovjeka nazvati blagonaklonim, koji je koristan za druge ljude, ali istovremeno ima sopstveni interes u onome što je dobro za druge. Blagonaklonost je za Hačesona mirna želja, ili kako Jensen navodi „mirna prirodna odrednica“ (Jensen, 1971: 24) , te takođe navodi da Hačeson takve opšte mirne želje dijeli na mirnu dobrohotnost ili blagonaklonost i mirno samoljublje. One mogu da upravljaju strastima, kako strasti ne bi prelazile granicu dobra i zadovoljstva. U tom

slučaju blagonaklonost i samoljublje nikako ne podrazumijevaju samo lični interes, već ujedno i interes većeg broja ljudi. Jensen, takođe ističe da postoji veza između Hačesonovih određenja strasti sa Aristotelovim, te navodi: „Hačeson obično čini dvostruku klasifikaciju mirnih želja i strastvene želje. Zapravo, mogao bi, paralelno sa Aristotelom, napraviti trostruko razlikovanje mirnih želja koje se rukovode razumom, strastvenom željom, koja iako slijedi razum u određenoj mjeri je turbulentna i u pratnji naslinih osjećanja, i apetiti ili strasti koji operišu bez predviđanja dobra ili zla.“ (Jensen, 1971: 26).

Hačeson, opet ističe, da ako postoji imalo blagonaklonosti, ona mora biti bezinteresna; za one postupke koje možemo zamisli kao najkorisnije, čim utvrdimo da posjeduju lični interes i samoljublje, one gube bilo kakvo pojavljivanje blagonaklonosti.“ (Hutcheson, 2004: 103). Sve ono što radimo iz samoljublja i vlastitog interesa vodi nas u mržnju prema drugim ljudima koji se suprotstavljaju našim interesima, te to nikako ne može biti dobro i moralno osjećanje ili postupak. Ravnodušnost nas ne vodi ka neiazinteresovanosti koja je uslov moralnog djelovanja, već upravo suprotno: „I za tu mržnju koja nas tjera da se suprotstavimo onima čiji su interesi suprotni našim, to je samo uticaj samoljublja, a nikako nezainteresovanosti.“ (Hutcheson, 2004: 105) Hačeson smatra da bilo kakav oblik mržnje nastaje samo iz prevelike strasti prema sopstvenim interesima i samoljublju. To znači, da za moralni čin mora postojati neki drugi motiv, koji nije samoljublje ili interes, a koji ćemo nazvati vrlinom. Za njega je to blagonaklonost, te zbog toga on blagonaklonost uzima kao izvor moralnog djelovanja čovjeka.

Međutim, Hačeson je pokušao da objasni moralno dobro pomoću moralnog čina koji je označio kao blagonaklonost, dobronamjernost, dobru namjeru. Kao što je i ideju lijepog objasnio kao cjelinu pojedinačnih ljepota ili jedinstvo raznolikih ljepota, tako i moralno dobro označava kao jedinstvo pojedinačnih moralnih činova, pa tako, na koncu, i one naše akcije koje će činiti dobro samo nama, ali neće škoditi čovječanstvu, možemo označiti kao dobre namjere. To jeste jedan vid samoljublja (self-love), ali u smislu u kojem ono drugima ne ide na štetu, već je koristan za cijelo čovječanstvo. Međutim, postoji niz socijalnih faktora koji mogu da utiču na naše gledište samoljublja ili neke vrste interesa. Mi moramo da malo više posvetimo pažnje načinu na koji razmišljamo o drugih ljudima i načinu na koji prosuđujemo o njihovim djelima. Ne mogu svi da reaguju sa istom dozom moralnosti kada su u pitanju njihova djeca, prijatelji ili braćni drugovi.

Naravno da stabilnost porodičnih odnosa, iskrena prijateljstva mogu da doprinesu i većem razvoju naših moralnih sudova, ali, ipak, moramo uzeti u obzir i slučajeve gdje to sve nedostaje.

Moralno čulo je univerzalno jednako kao i unutrašnje čulo za lijepo. Takođe, jednako je neizaniteresovano i jedno i drugo, oslobođeno svih pojedinačnih interesa. U jednom dijelu svojih Istraživanja Hačeson univerzalnost pokazuje na veoma interesantan način, na primjeru djeteta kojem čitamo bajke. „Univerzalnost moralnog čula, lako se može osmotriti na primjeru djece nakon što čuju bajke sa kojima se obično zabavljaju, čim su sposobni da razumiju taj jezik. Oni se uvijek strastveno interesuju za tu stranu na kojoj se pojavljuju ljubaznost i humanost, a ne suprotno gdje imamo surovost i sebičnost. Koliko tu snažno vidimo njihovu radost, žalost, ljubav koje su podstaknute ovim moralnim predstavama...” (Hutcheson, 2004: 146). Ovo nam pokazuje da je Hačeson iskreno vjerovao da u svijetu postoji iskrena blagonaklonost i dobrota, nasuprot najezdi sebičnosti i zla.

Hačeson se ne može oteti utisku koliko uticaja na moralno čulo ima sama ljepota i njen doživljaj. On ističe da bilo koje biće koje posjeduje osjećaj za ljepotu, red, harmoniju, ne može, a da ne posjeduje i moralno osjećanje. Isto tako ako ne posjedujemo moralne kvalitete, mi nismo u stanju da ljepotu shvatimo u svom njenom bogatstvu. „Dozvolite da razmotrimo zadovoljstvo spoljašnjih (i unutrašnjih) čula, percepciju ljepote, reda, harmonije...koliko oni mogu izgledati hladno i bez radosti, ako ne bi postojali prijateljstvo, ljubav i blagonaklonost.” (Hutcheson, 2004: 163). Takođe, kada je u pitanju ljepota poezije, nalazimo da je prirodno da tu poeziju karakterišemo kao izrazito lijepu, ako ona podstiče određene moralne vrline i pokazuje koliko su likovi koje opisuje moralni. Odsustvo moralnog u takvim djelima, prema Hačesonu, može rezultovati lošijom ocjenom kvaliteta i ljepote takve poezije. (Hutcheson, 2004: 175).

I na kraju, Hačeson zaključuje da mora postojati neko vrhovno biće od koga je nastala sva vrlina i dobrota, kao što je to slučaj i sa ljepotom. Sva razumna bića moraju imati izvor iz koga crpe svoje pojedinačne osjećaje u odnosu na neke objekte. On tu ne imenuje Božanstvo za to vrhovno biće, kao što je to slučaj sa ljevim prethodnikom Šaftsberijem, već smatra da je to Božanstvo zapravo moralno dobro, kao i vrhovna ideja lijepog, a da bismo mi imali percepciju ove dvije kategorije dobrote i ljepote, moramo

posjedovati moralno čulo, odnosno unutrašnje estetsko čulo. Hačeson tu ideju vrhovne vrline i ljepote spušta u sferu subjektivnog, što nije slučaj, kako nam je poznato, kod Šaftsberija, te to možemo smatrati osnovnim odklonom od filozofije svoga učitelja.

Zbog toga možemo s pravom reći da je najveće Hačesonovo dostignuće, u stvari afirmacija ova dva čula u sferi subjektivnog. Mada nikada nigdje nije napisao da ova dva čula imaju aktivni karakter, isticanjem subjektivnosti i refleksije, koja je samo moguća unutar duha, on je ukazao i na taj momenat, koji možemo nazvati buđenjem prvenstveno estetskog čula, ali isto tako i moralnog

Literatura:

Costelloe, Timothy M. (2013). *The British Aesthetic Tradition from Shaftesbury to Wittgenstein*, Cambridge University Press, London.

Hutcheson, F. (2004). *An Inquiry into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue*, Ed. Knud Haakonssen, Liberty Fund, Inc, Indianapolis.

Jensen, Henning (1971). *Motivation and the Moral Sense in Francis Hutcheson's Ethical Theory*, Martinus Nijhoff, Hague.